

BO'ZCHILIK ASOSIDA SHAKLLANGAN O'ZBEK XALQ MAQOLLARINING TAHLILI

Bobojonova Dilnoza Oxunjonovna

Osiyo xalqaro universiteti

“Pedagogika psixologiya” kafedrası o'qituvchisi

E-mail: bobojonovadilnozaoxunjonovna@oxu.uz

Annotatsiya: Qadimdan yurtimiz shaharlarida to'qimachilik, kulolchilik, chilangarlik, miskarlik, zargarlik, shishasozlik va duradgorlik kabi kasb-hunarlar rivoj topgan. Ushbu holat esa, shubhasiz, shaharning qiyofasini tubdan o'zgartirgan. Savdo-sotiq jonlangan, boshqa mamlakatlar bilan aloqalar yo'lga qo'yilgan. Turli xil hunarmandchilik tarmoqlarining rivojlanishi natijasida katta-katta gumbazli toq-u ravoqli va peshtoqli imoratlar, ustaxonalar, masjid, madrasa, maqbara, xonaqoh va karvonsaroylar qad ko'targan. Shaharlar esa o'nlab hunarmandchilik markaziga aylanib borgan. Bundan tashqari qog'oz ishlab chiqarish, ko'nchilik mahsulotlari, charm mollari ishlab chiqarish sohasi, kumush va qo'rg'oshin konlari, zarbxonalar ham faoliyat ko'rsatgan. Hunarmandchilik sohasining taraqqiyoti natijasida boshqa davlatlarga diplomatik vakillar yuborilib, narsa-buyumlar ayriboshlangan. Yurtimizda yetishtirilgan bo'z, kiyim-kechak, qilich, egar-jabduq, idishlar, zargarlik buyumlari, dori-darmon, quruq meva kabi mollar olib borilgan.

Kalit so'zlar: maqol, bo'z, bo'zchilik, to'quvchilik, mehnat, nurar, kasb

Maqol va iboralar olami turli soha mutaxassisleri hisoblangan olimlar – paremiologlar, tilshunoslar, adabiyotshunoslar, folklorshunoslar, etnograflarning tadqiqotlar olib borishlari uchun “hosildor maydon” hisoblanadi. Bu tabiiy hol, chunki maqol shaklan ixcham, sodda bo'lishiga qaramay, turli tadqiqot nuqtai nazarlaridan ko'rib chiqilishi mumkin. Maqollar semantik va struktur jihatdan to'la tugallangan matn sifatida tilshunoslikning til haqidagi ancha navqiron sohasi bo'lgan matn lingvistikasining ham diqqatini o'ziga jalb etmoqda. Bir til, hatto o'zaro yaqin bo'lgan va umuman bir-biriga qardosh bo'lmagan tillardagi turli maqollar yagona mantiqiy turga tegishli bo'lishi va bir xil alomatni ko'rsatishi mumkin. Shu bois ular mantiqiy semantika va semiotikaga bevosita tegishli bo'ladi.

Maqollar grammatik nuqtayi nazardan muayyan sintaktik birlik hisoblangan gaplardir. Shu bois maqolning sintaktik birlik sifatida shakliy tuzilishi grammatikada o'rganilishi lozim. Maqollarning, ayniqsa, mazmun nuqtayi nazaridan kompleks tadqiq etilishi madaniyatshunoslik, etnolingvistika va etnografiya singari fan sohalari bilan bevosita bog'liqdir. Madaniyat, odatda, til vositasida bir avloddan boshqasiga o'tadi. Ijtimoiy taraqqiyotning ilk bosqichlarida bu og'zaki shaklda, jumladan, xalq og'zaki ijodi, xususan, bunday ijodning eng ko'zga ko'ringan janrlaridan biri bo'lgan maqollar vositasida amalga oshirilgan.

Tadqiqotchilar maqolga quyidagicha ta'rif beradilar: “Nutqda muqobillik tamoyiliga ko'ra ko'p ma'noda qo'llanila oladigan qisqa, nutqda mustahkam o'rnashgan, ritmik tashkillashgan obrazli nutqqa maqol deyiladi. Ushbu ta'rifdagi belgi va alomatlar – qisqalik, turg'unlik, ritm, ko'p ma'nolilik va b. Shuningdek, maqollar to'g'risida xalqning ijtimoiy-tarixiy va turmush tajribalarini umumlashtirishi ham ta'kidlanadi”¹. Ularning fikricha, maqolning janr sifatidagi

¹ Аникин В.П., Круглов Ю.Г. Русское народное поэтическое творчество. Л: 1983, -С.116.

yagonaligi, agar uning tarixiy kelib chiqishi xalq turmushi, tili va san'atining o'ziga xos hodisasi sifatida tahlil etiladigan bo'lsa, yanada oydinlashadi. Ilk maqollar qadim zamonlarda paydo bo'lgan. Maqollarning paydo bo'lish sinoatlari ularning mazmunida yashiringan. Maqollarning ko'pchiligi insonlar orasidagi ishlab chiqarish munosabatlari, urf-odatlar maydoniga kirib boradi va shu maydonning ajralmas qismiga aylanadi. Maqollardagi fikrning she'riy ifodasi voqelikning badiiy shaklidir. Maqoldan farqli o'laroq, matal nutqda emotsional baho uchun mavjud bo'lgan va bir qator o'xshash hayotiy hodisalarga nisbatan muqobillik tamoyiliga ko'ra qo'llaniluvchi umum qabul qilgan obrazli ifodadir. Agar maqol nutqni alohida mazmun, yangi bir butun xulosa bilan mustahkamlayotgan bo'lsa, matal bir tugal fikr (jumla), xulosa ichiga to'laqonli bir bo'lak sifatida kiritiladi.

Bo'zchi – 1. Bo'z to'quvchi kosib.

2. Katta yaproqli, mayda boshqosimon gulli yovvoyi o't.

Bo'yra –tozalangan qamish cho'pidan to'qilgan to'shama.

1. Bo'zchi belboqqa yolchimas,

Temirchi to'qaga.

2. Bo'zchi bilganini to'qiydi.

3. Bo'zchi belboqqa yolchimas, charxchi chachvoqqa.

4. Bo'zchi bilganini to'qiydi, mulla bilganini o'qiydi.

5. Bo'zchi ishtonga yolchimas, temirchi taqaga.

6. Bo'zchi bilganini to'qiydi, mulla bilganini o'qiydi.

7. Bo'zchi tiq-tiq etar, ko'nchi pulni suzar.

8. Bo'zchining hunari to'qigan bo'zidan ko'rinadi.

9. Bo'yrachi holvachi bo'laman deb ko'zini chopog' bosdi.

10. Bo'yrachi to'quvchi bo'lsa, kiyishing bordon bo'ladi.

11. Hali bo'zchi, hali dukchi.

12. G'o'zani tuya yedi, bo'zchi mehnatda qoldi.

13. Bo'zchi belboqqa yolchimas, kulol – mo'ndiga.

14. Bo'zchi ishtonga yolchimas,

Temirchi – taqaga.

15. Bo'zchi bilganini to'qiydi.

Baxshi bilganini o'qiydi.

16. Bo'zchi bilganini to'qiydi,

Mulla bilganini o'qiydi.

17. Bo'zchi tik-tik etar,

Ko`nchi po`lni suzar.

18. Bo`zchi ketidan yugurgancha,

Igna ketidan yugur.

19. G`o`zani tuya yedi, bo`zchi mehnatda qoldi.

20. Mulla bilganini o`qir, bo`zchi bilganini to`qir.

21. Bo`yoqning yaxshisi – bo`zchining boyligi.

O`tmishda inqilobdan avvalgi ijtimoiy tengsizlik, haq-huquqsizlik hukm surgan zamonlarda bevosita moddiy boyliklar yaratgan mehnatkashlar o`z mehnatlari samarasidan bahramand bo`la olmaganlar. Bo`zchi belboqqa yolchimas, kulol – mo`ndiga” maqolida kulol o`zi yasaydigan idish-tovoqlarga azbaroyi yolchimaganidan mo`ndining o`zidan suv ichishga majbur bo`ladi².

Bo`yrachi to`quvchi bo`lsa, kiyishing bordon bo`ladi. Bordon – bo`yraning dag`al bir turi. Qadimda undan xalta qilib, don-dun solib qo`yardilar. Ya`niki, har bir ishni o`z ustasi qilishi kerak. Qo`lidan kelmaydigan odam bir ishni qilar bo`lsa qo`pol, dag`al, xunuk qilib, buzib qo`yadi.

Mulla bilganini o`qir, bo`zchi bilganini to`qir. Har bir kasb egasi o`z intellektual salohiyati, qobiliyatini ishga solgan holda egallagan kasbining sir-asrorini boshqalardan mukammal biladi. Mullaning ishini bo`zchi, bo`zchining ishini mulla eplay olmaydi.

Adabiyotlar:

1. Oxunjonovna, B. D. (2023). MAHMUD QOSHG'ARIYNING “DEVONU LUGOTIT TURK” DAGI SHAKLINI HAM, MAZMUNINI HAM SAQLAGAN IDIOMALAR TAHLILI.
2. Bobojonova, D. (2024). TYPES OF OCCUPATIONS RELATED TO THE LIFE OF THE UZBEK PEOPLE (within the profession of blacksmithing). *Modern Science and Research*, 3(2), 739–746. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29461>
3. More Citation Formats
4. Bobojonova, D. . (2024). MANIFESTATION OF LEXEMES RELATED TO THE PROFESSION OF BLACKSMITHING IN FOLK PROVERBS. *Modern Science and Research*, 3(1), 687–693. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28380>
5. More Citation Formats
6. Bobojonova Dilnoza Okhunjonovna. (2023). Mahmud Kashgari’s Work "Devonu Lug’otit Turk" is an Important Scientific Heritage. *American Journal of Language, Literacy and*

² Sh. Shomaqsudov, Sh. Shorahmedov. Hikmatnoma: o`zbek xalq maqollarining izohli lug`ati. – T.: O`zb. Sovet Ensiklopediyasi Bosh redaksiyasi, 1990. – 528 b.

Learning in STEM Education (2993-2769), 1(10), 538–543. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2169>

7. Bobojonova, D. (2023). MAHMUD KASHGARI'S WORK "DEVONU LUG'OTIT TURK" IS AN IMPORTANT SCIENTIFIC HERITAGE. *Modern Science and Research*, 2(12), 742–748. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27184>
8. Bobojonova, D. (2023). THE ROLE OF MAHMUD KASHGARI'S WORK "DEVONU LUG'OTIT TURK" IN THE DEVELOPMENT OF THE UZBEK LANGUAGE. *Modern Science and Research*, 2(4), 568–5672. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/19394>

More Citation Formats

9. Okhunjonovna, B. D. (2023). Comparative Analysis of Proverbs in "Devonu Lug'Otit Turk" and Currently Available. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(2), 194–198. Retrieved from <https://journal.silkroad-science.com/index.php/EJHEAA/article/view/139>
10. Bobojonova Dilnoza Okhunjonovna. (2023). A Proverb is a Product of Folk Wisdom. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(9), 333–338. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/1509>
11. Oxunjonovna, B. D. (2022). O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA LISSONIY INTERFERENSIYANING KO'RINISHLARI. *PEDAGOGS jurnali*, 14(1), 22-25.
12. Bobojonova, D. (2023). THE IMPORTANCE OF UZBEK FOLK PROVERBS. *Modern Science and Research*, 2(10), 670–675. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25751>
13. More Citation Formats
14. Bobojonova, D. (2023). MAHMOUD QOSHGARI'S "DEVONU LEXICOTIT TURK" AND ITS PLACE IN LINGUISTICS. *Modern Science and Research*, 2(10), 538–540. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24506>
15. Bobojonova, D. . (2023). ANALYSIS OF IDIOMS THAT PRESERVE BOTH FORM AND CONTENT IN MAHMUD KASHGARI'S "DEVONU LUG'OTIT TURK". *Modern Science and Research*, 2(9), 64–67. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23909>
16. Okhunjonovna, B. D. (2024). Analysis of Folk Proverbs Based on Medicine. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 125-131.